

A SZOCIALISTA AUTONÓM TARTOMÁNYOK
A MUNKÁSOSZTÁLY ÉRDEKEI
MEGVALÓSÍTÁSÁNAK SZEREPÉBEN

BEVEZETÉS

Vajdaság SZAT szocialista átalakulása és fejlődése, úgyszintén a jugoszláv öngazgatási föderalizmusban kialakult alkotmányjogi helyzete az osztályharc kibontakozásának és a munkásosztály megerősödésének, valamennyi dolgozó, valamint a területén élő nemzetek és nemzetiségek együttes erőfeszítéseinek az eredménye. Vajdaság szocialista autonómiájának történelmi kifejlődésében legjelentősebb szerepe a munkásosztálynak volt.

A társadalmi osztályok és az osztályharc marxi elmélete, mint a társadalmi fejlődés törvényszerűsége megértésének és mozgatóerői felismerésének módszertani eszköze, Jugoszlávia autonóm egységei szocialista fejlődésének példáján is feltárja teljes értékét. Marx elmélete nemcsak felfedi azokat a mozgatóerőket, amelyek megváltoztatják az elidegenült polgári társadalmat, hanem lehetővé teszi helyük és szerepük megértését a szocialista fejlődés egyes szakaszaiban. A jugoszláv szocialista föderalizmus kialakulásának és további fejlődésének tudományos vizsgálatában, mindannak első szakaszában — amelyet forradalmi etatizmusnak nevezünk —, mind az öngazgatási föderalizmus fázisában, a társadalmi osztályok és az osztályharc marxi elméletének alkalmazása teljes sikerrel járt. Ugyanis éppen ezen a területen hiányzott a módszertani megközelítés, ami korlátozta az autonóm egységek — mint a jugoszláv öngazgatási föderalizmus alkotóelemei — helyének és szerepének átfogó meghatározását.

Az autonóm egységek fejlődésének és a társadalom szövetségi struktúrájában elfoglalt helyének tanulmányozásában a társadalmi osztályok és az osztályharc elmélete azok legszélesebben vett értelmezéséből indul ki. Ugyanis az osztályharc elmélete nemcsak a globális társadalomban végbemenő erőviszonyok változásai magyarázatának eszköze, hanem egyúttal elméleti alapul szolgál a munkásosztálynak önmaga felszabadítá-

sára folytatott harca tartalmának és módszerének megértéséhez, bármely konkrét társadalmi-politikai közösségben.

A szocializmus és a munkásosztály között kölcsönös viszony áll fenn. A szocializmus, különösen az öngazgatású szocializmus, a munkásosztály és domináns szerepének terméke. A munkásosztály domináns szerepe nemcsak politikai, hanem gazdasági téren is közvetlenül kifejezésre jut. Az öngazgatású szocialista demokrácia feltételei között a munkásosztály megszabadítja a társadalmat mindenféle politikai és gazdasági kizsákmányolástól.

Ez irányú stratégiai céljainak mielőbbi eléréseért a munkásosztály mindinkább a szocializmus alkotó erejévé válik. A szocialista kiépítés kezdetén a lakosság összetételének aránylag kis részéből a munkásosztály a legszámosabb társadalmi osztály lett.

Jugoszláviában a szocialista autonómia új tartalmi kiépítésének folyamatában Vajdaság munkásosztályának jelentős szerepe volt.

I. A SZOCIALISTA ÖNIGAZGATÁS FEJLŐDÉSÉNEK JELLEGZETESSÉGEI VAJDASÁGBAN

1. A forradalmi etatizmus szociális struktúrája és gazdasági jellegzetességei

A népfelszabadító háború és a szocialista forradalom első — fegyveres (politikai) — szakaszának befejezése után a munkásosztály megszabadult a burzsoá osztály politikai fölényétől és gazdasági kizsákmányolásától. Egyidejűleg „megkezdődött a termelőeszközök birtokbavétele a munkásosztály részéről, de ugyanakkor új bérvizyonyi elemek is jelentkeznek”.¹

Vajdaságban ebben az időszakban viszonylag gyorsan befejeződött a háborúban lerombolt gazdasági kapacitások újjáépítése. Ennek nagy jelentősége volt az egész jugoszláv szocialista gazdaság felújítására és felendítésére, de a munkásosztályra nézve is. Ezzel párhuzamosan a forradalmi etatizmus első éveiben — megfelelő gazdasági és adminisztratív intézkedésekkel — a gazdaság legfontosabb területein majdnem teljesen megszűnt a magántulajdon. A kolonizálás, a földreform, az állami birtokok alakítása, a határrendezés és a földművelésszövetkezetek megalakulása és átszervezése nagy változásokat idézett elő a tulajdonjogi viszonyokban. Ezeknek az intézkedéseknek nagy hatása volt nemcsak a parasztság helyzetére a háború utáni években, hanem Vajdaság gazdaságának alakulására is.

A 894 vállalat államosításával létrejött az új társadalmi-gazdasági rendszer anyagi alapja. Ilyen anyagi és politikai körülmények között Vajdaságban a munkásosztály volt az a társadalmi erő, amely megkezdte azoknak a nélkülözhetetlen eszközöknek a megteremtését, amelyek a társadalom egy minőségileg magasabb öngazgatási-gazdasági struktúrá-

jának kialakításához vezettek. Ezzel párhuzamosan a szocialista önkormányzat lefektetett alapjai osztályjellegűt kaptak.

A szocialista építés első éveiben azonban hazánk öngazgatási fejlődésének az irányvonala nem volt kedvező hatással Vajdaság gazdasági fellendítésére. „A társadalmi termékeknek és a nemzeti jövedelemnek az országos átlag alatti alakulása beszédes bizonyítéka Vajdaság gazdasági lemaradásának már az indulásnál.”²

A forradalmi etatizmus időszakában hozott állami intézkedések tehát egyáltalán nem segítették elő Vajdaság gazdaságának gyorsabb fejlődését. Ez a helyzet elkerülhetetlenül kihatott Vajdaságban a munkásosztály helyzetére is.

A forradalmi etatizmus időszakában Vajdaság kívül maradt a gyorsuló gazdasági fejlődésen. „Ugyanis a mezőgazdaságból származó felhalmozódás kivonása és átirányítása a nehézipar fejlesztésébe, amihez Vajdaságnak nem volt megfelelő nyersanyagbázisa, ezt a területet megfosztotta a gyorsabb fejlődés alapvető feltételeiről.”³ Az összegazdaság fejlődésbeli lemaradása elkerülhetetlenül negatívan hatott a munkásosztály számbeli növekedésére is Vajdaságban.

Vajdaság — mint kifejezetten mezőgazdasági terület — lakosságának alapjellegét a parasztság adta meg. A forradalmi etatizmus időszakában a parasztság mély strukturális változásokon ment keresztül és ezzel párhuzamosan fokozatosan változott társadalmi helyzete is. A parasztságnak — mint a fegyveres forradalom elsődleges hordozójának — a népfelszabadító háború alatt kirobbanó forradalmisága áthelyeződött a városokra és az ipari központokra. Ennek következtében a parasztság általános társadalmi helyzete szociális erejének nagysága, jövedelme, művelődése, tájékoztatása stb. másodlagossá válik.

Vajdaságban a mezőgazdaság fejlődése nem volt egyenletes. 1945—55-ig a mezőgazdaság fejlesztése az ország ipari fejlődésének volt alárendelve. A mezőgazdaságból származó felhalmozódást átömlesztették az új szocialista társadalom nélkülözhetetlen ipari alapjának kiépítésébe. A mezőgazdaság emiatt az alacsony anyagi bázis, az elavult technológia és a külterjes gazdálkodás következtében nem fejlődhetett kellőképpen. A mezőgazdasági termelés dinamikusabb fejlődése csak 1956 óta indult meg.

A gazdaság mezőgazdasági jellege és az ipari kapacitások szétdarabolttsága és felaprózottsága nem nyújtottak kellő alapot a tudományos technológiai forradalom vívmányainak alkalmazására. Ez a helyzet Vajdaság gazdasági fejlődésének jellegzetessége marad még hosszú időn át.

2. Az öngazgatás kialakulása és fejlődése

Az öngazgatás a társadalmi átalakulás forradalmi folyamata, amely a szocialista forradalom feltételei között alakul ki. Következésképpen „az öngazgatásra törekvés a szocialista folyamatok tartozéka és öngazga-

tás nélkül nincs szocializmus”.⁴ Az öngazgatás nem valami jugoszláv különlegesség, hanem a társadalmi fejlődés általános törvényszerűsége a kommunizmusba vezető úton.

Az öngazgatás csírái Jugoszláviában és így Vajdaságban is már a népfelszabadító háború és szocialista forradalom folyamán fejlődtek ki. Az öngazgatás első formái területi, valamint érdek- és munkaalapon keletkeztek, a forradalom szocialista jellegének és széles társadalmi bázisának feltételei között. A felszabadított területen a politikai és a társadalmi hatalmat a népfelszabadító bizottságok mint a proletárhatalom új, forradalmi szervei gyakorolták. Ugyanakkor a felszabadult gyárakban és bányákban — szervezeten vagy spontánul — a munkások vették kezükbe a munkafolyamat igazgatását. Ezek voltak a partizán szocialista öngazgatású demokrácia első megjelenési formái.

Jugoszlávia nemzeti és nemzetiségi a proletárdiktatúra új államformáját alakították ki, amelynek befejező államjogi aktusait a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság 1946. évi alkotmánya, valamint a népköztársaságok 1946., illetve 1947. évi alkotmányai és az autonóm egységek 1948. évi statútumai képezik. Ezekkel az aktusokkal alkotmányjogi megerősítést nyert a népfelszabadító háború és a szocialista forradalom folyamán kialakított politikai rendszer. Reájuk jelentős hatással volt a Szovjetunió 1936. évi alkotmánya is.

Az új politikai feltételek között a békés szocialista építés kereteiben várható volt a szocialista öngazgatás további eszmei és gyakorlati fejlesztése. Azonban, „a háborút követő években a népfelszabadító háborúban szerzett öngazgatási tapasztalat bizonyos mértékben háttérbe szorult és a társadalmi élet különböző területein az igazgatás centralista formái váltották fel”.⁵

A termelőeszközök társadalmi tulajdonán alapuló szocialista történelmi szükségszerűség biztosítja forradalmunk fejlődésének folyamatosságát és fokozza annak forradalmi szocialista társadalomátalakító erejét, a marxista—leninista tudományos alapelvek és a nemzetközi munkásmozgalom tapasztalatai alapján. Az öngazgatás Jugoszlávia nemzeti és nemzetiségi munkáosztályának a műve, melyet a forradalmi kommunista élcsoporthoz vezetése hozott létre.

A szocialista öngazgatás bevezetésével társadalmunkban hatalmas és mélyreható változások mentek végbe. E változások jellege, tartalma és jelentősége a következőkben jut kifejezésre.

Globális vonatkozásban:

- a termelőeszközök társadalmi jellegének megszilárdulása;
- az áru- és pénzgazdálkodási viszonyok és a piaci törvényszerűség hatása (munkások ellenőrzésével);
- az állami funkciók elhalása, illetve azok átruházása a munkásokra és az öngazgatási alapszervezetekre;
- a szövetség egységeinek nagyobb önállósága;
- az öngazgatási és autonóm egységek különböző formáinak, s így az autonóm egységek megszilárdulása is.

Mikroszociális vonatkozásban:

- az emberek közötti viszonyok humanizálódása;
- a szocialista átalakulásokban való részvétel növekvő motiváltsága;
- az elidegenített munka átváltozása szabad társult munkává;
- a munka szerinti díjazás.

Az 1949. év végén jelent meg Az állami gazdasági vállalatok munkástanácsainak megalakításáról és munkájáról szóló utasítás. Ennek alapján 215 vállalatban megalakultak a munkástanácsok mint új öngazgatási szervek. Bizonyos számú vállalat ezek közül Vajdaság területén volt. A további kutatások során külön érdeklődésre tarthat számot a vállalatok azonosítása, számuk, nagyságuk és válfajuk megállapítása. Mindössze néhány hónappal később már kb. 800 vállalatban alakultak meg a munkástanácsok. A munkástanácsok számának gyors gyarapodása sajtósájos mutatója a vajdasági munkások osztályöntudatának.

3. Az öngazgatás és az autonómia

A szocialista öngazgatás alkotmányos rendszerében az autonómia nemcsak politikai-jogi kategória, hanem jóval szélesebb jelentése és értelme is van. Az autonómia az öngazgatású szocialista demokrácia szerves részévé vált. Minden nemzet és nemzetiség munkásosztálya és valamenyny dolgozója e területen az autonómia keretében új tartalommal gazdagítja a szocialista öngazgatású közösség tartalmát.

Alkotmányjogi szempontból nézve az autonómia az öngazgatás sajtósájos formája. Keretei között valamennyi nemzet és nemzetiség munkásosztálya nemcsak saját jellegzetességeit nyilvánítja ki, hanem szuverén öngazgatási jogait is gyakorolja. Ebből indult ki az 1953-ban hozott alkotmánytörvény, amikor az autonóm egységeket illetően felhagyott a központi-etatisztikus felfogással és új tartalommal gazdagította a jugoszláv öngazgatási alkotmányrendszert.

Mindamellet, hogy Vajdaság Autonóm Tartomány statútuma alakilag alkotmányjogi jelleggel bírt, tartalmilag elsősorban szervezési-jogi jellemzői voltak. A statútum tulajdonképpen a tartományi képviselői testület és szervei szervezeti és illetékességi előírásait tartalmazó aktus volt. Az öngazgatás bevezetésével és a munkásosztály megerősödésével összefüggésben a statútumban eszközölt változtatások a társadalmi-gazdasági és politikai viszonyokban végbemenő változások logikus következményei voltak. Egyúttal arra voltak hivatva, hogy alkotmányjogilag biztosítsák és megfelelően irányítsák a megkezdett társadalmi folyamatokat.

A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság alkotmánytörvénye, a Szerb Népköztársaság alkotmánytörvénye és Vajdaság Autonóm Tartomány statútuma nem hoztak semmi változást az autonóm egységek lényegében és helyzetében.

Az alkotmánymódosítások következtében azonban megváltoztak a ha-

talom szervezeti formái. Az említett dokumentumok az autonóm egység hatalmi szervezeti formáit alapjában véve kiegyenlítették a föderáció hatalmi szervezeti formáival. A törvényhozás és az általános politikai hatalom feladatkörét a tartományi képviselőház látja el. A végrehajtó funkcióit a tartományi végrehajtó tanács (a politikai végrehajtási ügyekre vonatkozó részben) és a tartományi közigazgatási szervek (a közigazgatási ügyekre vonatkozó részben) végzik. A bírósági funkció a fennálló igazságügyi szervek hatáskörében maradt. Ugyanis már fennállt az önálló legfelsőbb bíróság, amely a köztársasági legfelsőbb bíróság funkcióját végezte a tartomány területén.

II. AZ ÖNIGAZGATÁS HATÁSA AZ AUTONÓM EGYSÉGEK ALKOTMÁNYJOGI KONCEPCIÓJÁRA

1. Az autonóm egységek helyzete az 1953. évi alkotmánytörvényben

A társadalmi-politikai berendezés alapjairól és a hatalom szövetségi szerveiről szóló alkotmánytörvény meghozásával 1953. január 13-án megkezdődött a jugoszláv szocialista föderalizmus fejlődésének második szakasza. Ebben a szakaszban a nemzeti mozzanat mellett mindinkább kifejezésre jut egy osztálytényező, azaz a dolgozók érdeke. „A mi föderációnk többé már nemcsak a népek közössége és állama, hanem mindenekelőtt Jugoszlávia dolgozóinak egységes szocialista közössége meghatározott társadalmi funkcióinak hordozója lett.” (E. Kardelj) A föderalizmus, állami jellege mellett, egyre inkább önigazgatási jelleget is kap. Jugoszlávia mind kifejezettebben a társadalmi önigazgatás területi formáját ölti magára.

Az alkotmánytörvény pontosan meghatározza mind a két autonóm egység helyzetét. Jogaik és köteleiségeik terjedelme, valamint szerveik szervezete és illetékessége tekintetében azonban továbbra is a Szerb Népköztársaság keretében maradtak. Figyelemreméltó előrehaladást „jelent, hogy az autonóm egységek statutáris jogaira többé nem kötelező a köztársaság megerősítése; az egyedüli kötelezettség, hogy általános összhangban legyenek a Népköztársaság alkotmányával”.⁶

A munkásosztály — a szocialista forradalom gazdasági és politikai hajtóereje — további megerősödése szempontjából jelentős, hogy az alkotmánytörvény felhagyott az 1946. évi alkotmány központosító normatív módszerével. „De Jugoszlávia alkotmánya jogi szempontból továbbra is az autonóm egységek megalakításának és autonóm jogaik biztosításának az aktusa. Az alkotmánytörvény közvetlenül meghatározta, illetve megerősítette ezeket az autonóm egységeket a Szerb Népköztársaság struktúrájában és kifejezett rendelkezést tartalmazott arra vonatkozóan, hogy az alkotmány és ezáltal a föderáció is biztosítja autonóm hatáskörüket.”⁷

A Szerb Népköztársaság 1954. évi alkotmánytörvénye értelmében az autonóm egységek a következő funkciókat végzik:

— a gazdaság, a művelődés, a kultúra, az egészségügy és a szociális gondoskodás terén az autonóm egységet mint egészet érintő ügyek intézése;

— gondoskodás a törvények és más előírások végrehajtásáról és a közrend fenntartásáról;

— a szövetségi és a köztársasági előírások végrehajtása, kivéve azokat az eseteket, amelyekben ez a köztársasági szervek kizárólagos hatáskörében maradt;

— a népbizottságok munkájának törvényessége feletti ellenőrzés (kivéve, ha ez a köztársasági szervek hatáskörébe tartozik);

— törvénnyel vagy rendelettel átruházott más ügyek intézése.

E jogok és kötelezettségek mellett a Szerb Népköztársaság alkotmánytörvényének 15. szakaszában külön hangsúlyt kapott az autonóm egységek joga és kötelessége, hogy gondoskodjanak a területükön élő nemzetiségek testvériségének és egységének érvényre juttatásáról és megszilárdításáról, valamint a nemzeti kisebbségek alkotmányban biztosított jogainak megvalósításáról.

Csakhogy e széles körű önkormányzati felhatalmazások mellett a köztársasági szervek továbbra is fenntartottak bizonyos jogokat az autonóm egységekkel szemben. Így például a köztársasági képviselőház hatáskörébe tartozott, hogy jóváhagyja az autonóm egységek képviseleti testülete megbízásának meghosszabbítását, illetve feloszlását; határozott az önkormányzati jogok védelmének érdekében emelt kifogásokról, valamint azokról a kifogásokról, amelyeket a népbizottságok emeltek az autonóm egységek végrehajtó tanácsainak aktusai ellen; a köztársasági végrehajtó tanács hatáskörében maradt az autonóm egységek végrehajtó szervei törvényellenes aktusainak megsemmisítése, illetve feloldása; a köztársasági végrehajtó tanács joga volt, hogy határozzon az öngazgatási jogok megsértése miatt emelt kifogásokról, továbbá a köztársasági szervek egyéb jogairól, az autonóm egységek szerveivel szemben.

E jogok tartalmi megfogalmazásában és alkalmazásukban elég sok nyoma maradt a forradalmi etatizmus időszakának. Az autonóm egységek megtartották, sőt továbbfejlesztették önkormányzati formájukat. A Szerb Népköztársaság alkotmánytörvénye pontosan meghatározta az autonóm egységek önálló funkcióit, kötelezettségeit és felelősségét, továbbá a köztársasági és tartományi normatív tevékenység hatáskörét, valamint a köztársasági állami szervek és az autonóm egységek szervei közötti viszonyt.

Az alkotmányban 1953-ban és 1954-ben véghezvitt változtatások „egy lépés előrehaladást jelentettek az előbbi helyzethez viszonyítva, de úgy is mondhatnám, hogy inkább a társadalom fejlődésének tényleges irányában, mint intézményes mechanizmusának tökéletesítését illetően, habár ez utóbbit sem szabad teljesen lebecsülni”.⁸ Ugyanis mindamellett, hogy az autonóm egységek valóban az öngazgatás formái, az öngazga-

tási tapasztalat az idő rövidege miatt nem gyakorolhatott nagyobb hatást alkotmányjogi helyzetük jelentősebb megváltoztatására. A munkásosztály öngazgatási helyzete a társadalom alapjaiban még nem veszélyeztette a szocialista önkormányzat etatisztikus koncepcióját. „Jugoszlávia 1953-ban hozott alkotmánytörvénye, sem a köztársasági alkotmánytörvény, sem pedig az autonóm tartományok statútumai lényegében semmi változást nem hoztak Jugoszlávia autonóm egységeinek státusában.”⁹

Az autonóm egységek fogalmi meghatározása, elsősorban elméleti értelmezése a szocialista föderalizmusban, az államról, a jogról és a szuverenitásról, illetve ennek hordozóiról alkotott klasszikus burzsoá szemlélet nézetéből indul ki, megfelelkezve a proletárállam jellegéről és szervezeti formáinak új módozatairól. A munkásosztály történelmi érdekeinek és szükségleteinek, valamint megfelelőbb szervezeti formái lehetőségének elhanyagolása kedvező alapot képezett az autonóm egységek eredeti jogait tagadó elmélet kialakulására.

Az előbbi fejtegetések rámutattak annak szükségességére, hogy az önkormányzat sokkal határozottabb és jóval szélesebb körű, tudományközi tanulmányozást kíván, különböző módszertani megközelítéssel, és pedig nemcsak keletkezését illetően, hanem az autonóm egységek osztálylényegének és a szocialista öngazgatási közösségben elfoglalt helyük és szerepük alaposabb megvilágításának kísérletére vonatkozóan is. Ebben az értelemben tovább kell fejleszteni az öngazgatású szocialista elméletet az autonóm egységek helyéről és szerepéről a társadalmi-gazdasági és politikai élet korszerű, összetett feltételei között.

A Jugoszláv Népköztársaság 1946. évi alkotmányának koncepciója az autonóm egységek esetében nélkülözötte az öngazgatásra vonatkozó rendelkezéseket. Ez a dokumentum alapul szolgált egy statikus társadalmi rendszer, az állami szocializmus kiépítéséhez.

A forradalmi etatizmus mellett, amely mindössze öt évig tartott, de következményeiben jóval hosszabb ideig hatott, az állami szocializmus létrejöttében különböző történelmi körülmények is közrejátszottak. Kialakulására számos nemzetközi és belső tényező, valamint a szocialista kiépítés elméleti és gyakorlati problémái hatottak. Ez az időszak nemcsak objektív történelmi szükségszerűség volt, hanem logikus folytatása azoknak a gyökeres változásoknak, amelyek a szocialista forradalom első — fegyveres — szakaszában mentek végbe. A társadalmi viszonyok központi szabályozása — különösen a békés építés első éveiben — nem akadályozta meg teljesen a legszélesebb néprétegeknek és a hatalom helyi szerveinek forradalmi kezdeményezését. Ellenkezőleg, a szervezett szubjektív erők, élükön Jugoszlávia Kommunista Pártjával, döntő hatással voltak a dolgozók magas fokú forradalmi öntudatára és a szocializmus gazdasági alapjainak megteremtésében vállalt szerepükre.

A forradalmi etatizmus időszakában, a munkás mint a forradalmi politikai hatalom hordozója és a munkás mint a termelés folyamatának hordozója közé beékelődött az állami szervek elidegenített és hierarchi-

kusan felépített rendszere. Ezek a szervek átvették a munkásosztály gazdasági és politikai hatalmát, s így közvetlenül rendelkeztek a termelési folyamatokkal és az elosztással. A munkásosztály a forradalom hordozójának szerepéből egy ténylegesen alárendelt társadalmi helyzetbe jutott. Az állami szervek, noha valójában a munkásosztály alapvető forradalmi feladatainak megvalósításán dolgoztak, funkciójuk természeténél fogva fokozatosan átvették a munkásosztály gazdasági és politikai hatalmát. A szocialista építés ilyen irányú menete a bérmunka és a bérviszonyok felújítását eredményezte.

Az anyagi termelésben az állami tulajdonjogi viszonyok, a társadalmi igazgatás központi-etatisztikus rendszere és Jugoszlávia Kommunista Pártjának adminisztratív vezető szerepe rövidesen új társadalmi ellentmondásokhoz vezettek. Ezeknek az ellentmondásoknak egész sor következménye volt: a vezetőség eltávolodása a dolgozó néptől, a munkások és a parasztok közötti osztályszövetség gyengülése, az állami és a pártapparátus elbürokratizálódása, a termelők munka iránti érdektelensége és a forradalmi lendület megtorpanása. „A modern bürokrata állami apparátus rombolni kezdte a partizán demokráciát.”¹⁰

Jugoszlávia munkásosztálya a forradalmi etatizmus időszakában kiszámú és fiatal volt, még nem fejlődött ki eléggé és nem rendelkezett kellő gyáripari tapasztalattal. A társadalomtudományok, különösen a politikai és a gazdasági tanok feladata kivizsgálni az említett időszak szociális összetevőit. A kapott eredményekre nem igazolás céljából van szükség, hanem a szocialista építés egy sajátos időszakának és koncepciójának mélyrehatóbb megismeréséért.

Az autonóm egységek fejlődésének irányát és tartalmát illetően — nem bocsátkozva részletesebb történelmi fejtegetésbe — még egy fontos tényre kell rámutatni: az autonóm egységek kialakulásának és fejlődésének folyamata mindig lényeges összetevője volt a szocialista Jugoszlávia társadalmi-politikai rendszerének és föderatív struktúrájának, nemcsak a megfelelő alkotmányos dokumentumok szellemében, hanem Jugoszlávia Kommunista Pártja, illetve a Jugoszláv Kommunista Szövetség politikájának köszönhetően is.

Ügyszintén hangsúlyozni kell, hogy a társadalmi öngazgatás fejlődésével összhangban az autonóm egységek fokozatosan elveszítik az állam által létrehozott egységjellegüket és mindinkább a nemzetek és a nemzetiségek munkásosztályának öngazgatású társadalmi-gazdasági közösségévé válnak, amelyben öngazgatási alapon valósítják meg személyi, közös és általános társadalmi szükségleteiket és érdekeiket.

2. A munkásöngazgatás szerepe a proletárforradalom elmélyítésében

A végbement változások következtében megkezdődött az állami funkciók fokozatos elhalása a gazdaságban és a társadalom egészében is. A termelők és a termelőeszközök, valamint a munkafeltételek közvetlen

kapcsolatának összetett folyamatában, a proletariátus nevében gyakorolt diktatúra valóságos proletárdiktatúrává változott át. Olyan diktatúrává, amely a szó szoros értelmében vett demokrácia, egyidejűleg gazdasági és politikai demokrácia is.

A munkástanácsok megalakítása a szocialista forradalom elmélyítését jelentette a termelési viszonyok területén. „A munkástanácsok nem a termelési viszonyokból fejlődtek ki, hanem mint a munkásosztály politikai szervei e viszonyok megváltoztatására jöttek létre.”¹¹ Ennek értelmében a munkástanácsok mint a munkásosztály szervei a szocialista építés gyakorlatában olyan szervezeti formát öltöttek, amely lehetővé tette a bérvizonyok túlhaladását.

A munkásönigazgatás bevezetése a társadalmi tulajdon új tulajdonjogi formáját hozta létre. Tulajdonképpen ezzel kezdődött meg a termelőeszközök társadalmi jellegének a megszilárdulása. Ezen a széles anyagi alapon a szabad termelők a szocialista demokrácia egy új, magasabb formájának hordozói lettek.

A szuverenitás politikai elméletében is jelentős újítást hozott a munkásönigazgatás. „A munkásönigazgatás a szuverenitás elvének olyan formája, amely ezt az elvet első ízben terjesztette ki a tulajdon és a gazdasági igazgatás területére is. Egyúttal a dolgozó nép politikai és gazdasági szuverenitása egybefonódásának a kezdetét is jelenti.”¹²

A munkásönigazgatás lehetővé tette az emberek közötti viszonyok és a termelőviszonyok gyorsabb demokratizálódását a munkaszervezetekben. A munka és a döntéshozatal egyesítése a termelő személyében szélesebb teret biztosít szabadságának és egyenjogúságának. Ugyanakkor elnyomja (bár nem teljesen) az igazgatás módszereinek bürokratikus és etatisztikus elemeit.

A közvetlen termelők igazgatási funkciója megerősítette a munkásosztály meggyőződését saját jogainak értékéről és eddig kihasználatlan társadalmi lehetőségeiről. Ez újabb ösztönzést adott minden dolgozó forradalmi elszántságának az osztálytársadalmi viszonyok forradalmi megváltoztatásában való részvételre. A termelők érdekeltsége munkájuk feltételeiben és eredményeiben, valamint az egész munkaközösség eredményeiben a jugoszláv globális társadalom, a föderatív egységek, az autonóm egységek és az újonnan alakult kommunális közösségek gyorsabb szocialista önigazgatási átalakulásának hajtóerejévé vált.

A munkásönigazgatás döntően hatott a munkásosztály erkölcsi-politikai egységének megszilárdítására. A munkástanácsok növelték az összetartó erőt a munkaszervezetekben, a termelők tanácsa pedig megerősítette a munkásosztály és a többi dolgozó egységét. Ez tette lehetővé egy új közösségi viszony kialakulását országunk szocialista struktúrájában, egyidejűleg megvetette a szocialista önigazgatási szolidaritás alapjait.

1950-től kezdve egészen a mai napig fokozatosan változtak és tökéletesedtek a munkásönigazgatás szervezeti formái és társadalmi tartalma. Az önigazgatás első formái, amelyek kizárólag csak a politikai szfé-

rában jelentek meg, a küldöttrendszer bevezetésével öngazgatásunkba, a társadalmi-gazdasági viszonyok globális rendszerévé fejlődtek ki.

Az első években a munkásöngazgatásnak kifejezetten képviseleti jellege volt. Ugyanakkor az államnak erős hatása volt a gazdaság alakulására. Az állami tulajdon rendszerének viszonylag lassú túlhaladása, az öngazgatási tényezők és az érvényes állami tervezés közötti ellentmondások, a beruházások központosítása és a forradalmi etatizmus más maradványai korlátozták a munkásosztály és a többi dolgozó öngazgatási jogait.

Tito elvtárs ösztönzésére a szervezett szocialista erők, élükön a proletariátus élcsapatával, eredményes harcot indítottak az öngazgatású szocializmus következetes megvalósítása érdekében. Minden nehézség, objektív gyengeség ellenére öngazgatású szocialista fejlődésünk eddig megtett útját számos jelentős eredmény jelzi. Ezeket az eredményeket Jugoszlávia nemzeteinek és nemzetiségeinek munkásosztálya és valamennyi dolgozója önerejéből érte el.

Megvalósult a munkásmozgalom akciójelszava: A gyár a munkásoké. Az öngazgatás anyagi alapja a társadalmi tulajdon lett. A munkásosztály és valamennyi dolgozó a szuverén hatalom egyedüli hordozójává vált. A munkásosztály lett a munka felszabadításának valódi szubjektuma.

A társadalmi öngazgatás nemcsak társadalmunk anyagi bázisát erősítette meg, hanem megszilárdította és továbbfejlesztette Jugoszlávia nemzeteinek és nemzetiségeinek testvériségét és egységét. Ily módon a jugoszláv szocialista öngazgatási föderalizmus biztosította az alapvető feltételeket a proletárdiktatúra még gyorsabb átalakulására a társult munka szabad asszociációjává.

3. A proletárdiktatúra, az állam elhalála és az öngazgatás összefüggése

Az öngazgatás azt a folyamatot jelképezi, amelyben a munkásosztály felszabadul a politikai dominancia és az osztálykizsákmányolás alól és egyben a társadalmi-gazdasági viszonyok olyan rendszerét is, amely az állam elhalását eredményezi. Az államelhalás és az öngazgatás fejlődése tehát ugyanannak a jelenségnek két arculata. A szocialista öngazgatás feltételei között a proletárdiktatúra a munkásosztály — mint vezető társadalmi erő — megszilárdításának az eszköze. Ennek megfelelően a proletárdiktatúra biztosítja az öngazgatás zavartalan fejlődéséhez szükséges feltételeket.

A proletárdiktatúra nem csupán az állam kényszerítő eszközein keresztül jut kifejezésre, hanem mindinkább a munkásosztálynak az öngazgatásban betöltött szerepe által. „A proletárdiktatúra akkor lesz a »legteljesebb«, ha a dolgozók elérik azt, hogy az öngazgatás kiépített mechanizmusa útján az állam funkcióit teljes egészében a társadalmi ön-

igazgatás funkcióivá váltják át.”¹³ Amilyen mértékben a szocialista autonóm tartományok alkotmányban meghatározott helyzete biztosítja a szocialista öngazgatású viszonyok fejlődését, olyan mértékben valósulnak meg a proletárdiktatúra új formái és tartalma. A proletárdiktatúra nem a szövetségi vagy a köztársasági állam funkcióit erősíti, hanem a munkásosztály szerepét növeli a társult munkában és a társadalom egészében.

„Annak érdekében, hogy az öngazgatás valóban vezető tényezővé váljon, nem elegendő, hogy csak a társadalmi munka igazgatásának demokratikus formája legyen, hanem feltétlenül szükséges, hogy olyan szervezési mechanizmussá váljon, amely a társadalmi munka területén szavatolja a gazdasági és a technológiai igazgatás magas fokú eredményességét és a legkedvezőbb feltételeket biztosítja a termelőerők és a munka eredményességének fejlesztésére, ideértve termelésünk eredményes bekapcsolódását is a mai világra jellemző tudományos-technikai előrehaladás menetébe.”¹⁴

Az öngazgatás megvalósítása és állandó továbbfejlesztése a munkásosztály legfontosabb feladata. A fejlett öngazgatás biztosítja a szövetségi és a köztársasági állami funkciók elhalását, illetve azok eredményes átruházását az öngazgatású társult munkára. Az összetett föderatív és az egyszerű köztársasági közösségek állami funkciói, valamint az autonóm tartományok — mint a föderalizmus alkotóelemei — funkciói társadalmilag csak abban az esetben igazoltak, ha a társult munka, illetve a munkásosztály államának érdekeit szolgálják.

III. AZ ÖNIGAZGATÁSÚ SZOCIALISTA DEMOKRÁCIA ÉS A FÖDERATÍV EGYSÉGEK

1. Az öngazgatású szocialista demokrácia mint a szocialista demokrácia fejlődésének magasabb szakasza

Az öngazgatás megvalósításának folyamán igen jelentős változások mentek végbe Vajdaság társadalmi-politikai életében. A munkásosztály harca, amelyet Vajdaság alkotmányjogi helyzetének megvalósítása érdekében vívott, mindig része volt a szocialista öngazgatású társadalmi-gazdasági viszonyok továbbfejlesztéséért vívott harcnak. Az öngazgatás osztályszempontból nem semleges folyamat. A munkásosztály és az öngazgatás között dialektikus összefüggés van. Aminthogy a munkásosztály hatást gyakorol az öngazgatásra, úgy hat az öngazgatás is a munkásosztályra.

Az 1963. évi alkotmánnyal a szocialista demokrácia fejlődésének magasabb szakaszába jutott — kialakult az öngazgatású szocialista demokrácia. Ezzel létrejöttek a feltételek az öngazgatású szocialista autonómia alkotmányjogi koncepciójának továbbfejlesztésére.

2. Az autonóm tartományok helyzete az 1963. évi alkotmány szerint

Az 1963. évi alkotmány rendelkezéseiben az autonóm tartományok koncepciója nagymértékben azonos volt az előző alkotmányos megoldásokkal, azonban mégis kifejezésre juttatta, hogy a jugoszláv közösség új fejlődési szakaszba lépett. A tartományok alkotmányjogi meghatározása inkább elvi megoldásokat tartalmazott, mint közvetlen alkotmányos rendelkezéseket. Az autonóm egységek meghatározása: társadalmi-politikai közösségek, amelyek egy köztársaság területén egységes formában alakulnak meg, elnevezésük — autonóm tartomány.

Az autonóm tartományok alkotmányos alapelvei a következőképpen fejezhetők ki:

1. a köztársaság joga, hogy a sajátos nemzetiségi összetételű vagy más különlegességekkel rendelkező területen autonóm tartományt létesítsen;
2. az említett terület lakosságának beleegyezése, hogy autonóm tartomány létesüljön;
3. az autonóm tartomány — mint társadalmi-politikai közösség — mindig csak egy meghatározott köztársaság területén alakulhat meg; és
4. az autonóm tartomány szervezeti alapelveit a köztársaság alkotmánya határozza meg.

Ezek szerint az 1963. évi alkotmányos rendszerben az autonóm tartományok a köztársasági alkotmányosság valódi alkotásai voltak, de megalkulásuk és sajátosságaik összeegyeztetése tekintetében meghatározott viszonylatban maradtak a föderációval. Ugyanis a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság alkotmánya határozottan kimondja, hogy az autonóm tartományok megalakításáról vagy megszüntetéséről szóló aktus csak akkor lép hatályba, ha az Jugoszlávia alkotmányában megerősítést nyer. Ez azt jelenti, hogy a szövetségi alkotmány az autonóm tartományokra vonatkozó elvi rendelkezések mellett még szankciót is tartalmazott megalakításuk, illetve megszüntetésük tekintetében.

Az autonóm tartományok ily módon meghatározott alkotmányos helyzete elég széles körű jogokat biztosított számukra és kötelezettségeket állított eléjük: kezdve az önszervezés jogától, amely a statútum önálló meghozatalában jutott kifejezésre, a társadalmi terv és a költségvetés meghozatalán, valamint a tartományi eszközökről való döntés jogán keresztül, egészen a munka- és más szervezetek alapításának jogáig, a községeknek és a járásoknak nyújtandó segítségben és más kérdésekben.

A köztársaság és az autonóm tartományok közötti viszonyok az alkotmányban és a törvényekben lefektetett kölcsönös jogokon és kötelezettségeken alapulnak. A hatalom szervezetét és az igazgatás alapjait ugyanazok az elvek képezik, mint a köztársaságban és a föderációban.

A JSZSZK alkotmányának, a Szerb SZK alkotmányának és Vajdaság AT statútumának 1963-ban történt meghozatalát követően a társadalmi-gazdasági viszonyok és a gazdasági rendszer teljes egészében véve egyre nagyobb jelentőségre tett szert. A fennálló etatisztikus gazdasági struktúra radikális megváltoztatására irányuló követelmény parancsoló szük-

ségszerűség lett és a társadalmi fejlődés felgyorsulásának feltételévé vált. A gazdaság etatisztikus szervezeti formája és a politikai rendszer öngazgatási elemei közötti összeütközés azzal fenyegetett, hogy veszélybe sodorja az öngazgatási szocialista fejlődés eddigi eredményeit.

Az elért eredmények ellenére is, a jugoszláv gazdaság egészében véve, tehát Vajdaság gazdasága is — mint az előbbi alkotóeleme —, az aránytalanság állapotába jutott. Érdemes lenne kivizsgálni, hogy ez az állapot milyen módon hatott a tartomány gazdaságára és ezáltal a munkásosztály anyagi és politikai helyzetére is.

Az 1963. évi alkotmánymódosításoknak jelentős hatása volt a munkásosztály helyzetére. A változások, egyrészt egy lépés előrehaladást jelentettek a munkásosztály domináns helyzetének megerősítésére a proletárdiktatúra államának összetett feltételei között, másrészt gazdasági téren nagymértékben hozzájárultak a fennálló helyzet fennmaradásához. Az alkotmánymódosítások nagyjából szentesítették a társadalom adott gazdasági struktúráját. Azonban már 1964-ben meghozták a társadalmi-politikai közösségek pénzeléséről szóló alaptörvényt, amely új alapokra helyezte a társadalmi-politikai közösségek közötti gazdasági viszonyokat. Mindegyik társadalmi-politikai közösség a saját területén köteles biztosítani az anyagi eszközöket a társadalmi szolgálatok és a gazdasági beavatkozások céljaira.

3. Néhány probléma, eredmény és jelenség a szocialista autonóm tartományok alkotmányjogi helyzetének megvalósítása köréből az 1963-tól 1974-ig terjedő időszakban

Az autonóm egységek a korábbi alkotmányos rendszerben nem jutottak teljesen és kellőképpen kifejezésre. A tartományok helyzetének és jogainak szabályozási módja nem fejezte ki hűen tényleges társadalmi szerepüket és hozzájárulásukat az öngazgatású társadalom gyorsabb fejlődéséhez, sem pedig azokat az objektív történelmi és általános politikai előfeltételeket, amelyek között nálunk az autonóm egységek létrejöttek. Ezért a tartományok alkotmányjogi helyzetének politikai értékelésében figyelembe kell venni, hogy a tartományok éppen ilyen helyzete milyen mértékben biztosította azoknak a haladó társadalmi változásoknak gyorsabb keresztülvitelét, amelyekre öngazgatási közösségünk törekvései irányultak.

Az 1969. évi új alkotmányos megoldások elfogadása világosan rámutatott arra, hogy a tartományok alkotmányjogi helyzetében bekövetkezett változások nem az adott történelmi pillanat politikai és erőviszonyaiból következtek, hanem a politikai hatalom leépítésének folyamatából, az öngazgatás fejlődése, a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúsága elvének következetes valóra váltásából eredtek.

A tartományok ezen helyzete elősegítette a társadalom gyorsabb öngazgatási egységesítését, fokozta a Szerb SZK társadalmi-gazdasági és

politikai rendszerének összetartó erejét és megszilárdította Jugoszláviának — mint az egyenjogú nemzetek és nemzetiségek öngazgatású szocialista közösségének — egységét. Tehát a tartományok ilyen alkotmányjogi helyzete nem gyengítette, hanem erősítette a köztársaság egységét, de új — öngazgatási alapon.

A tartományok alkotmányjogi helyzete megvalósítási folyamatában bizonyos fogyatékoságok és összhanghiány mutatkozott, amelyek pontosabb megfogalmazást igényeltek. Vonatkozik ez különösen a tartományok és a köztársaság viszonyára a törvényhozás és az anyagi kérdések területén, valamint a tartományok területéről megválasztott köztársasági képviselők helyzetére és tevékenységére, amikor a köztársasági képviselőház csak a köztársaság szűkebb területét érintő törvényeket és más előírásokat hozott, de egyéb kérdésekre is.

4. A JSZSZK új alkotmánya és az autonóm tartományok helyzete

Az öngazgatás fejlődésének további folyamatában nemcsak az állam helyzetét és szerepét illetően álltak be változások, de megváltoztak a viszonyok a föderáción belül is. A társadalmi viszonyok demokratizálódása és az öngazgatás megszilárdulása folytán az önkormányzat tartalmában is minőségi változások mentek végbe. Az öngazgatás fejlődése egyre inkább lehetővé tette és biztosította, hogy az autonóm tartományok önállóan határozzák meg fejlődésük menetét és irányát. Az 1967/68. évi alkotmányfüggelékek jóval világosabban határozták meg a tartományokat, éspedig úgy, mint a föderáció alkotóelemeit és saját jogokkal és kötelezettségekkel rendelkező társadalmi-politikai közösségeket. Az említett változásoknak köszönhetően, 1969-ben hozták meg — első ízben — a tartományok alkotmánytörvényét, amely az addigi tartományi statútummal szemben új minőséget jelent.

A föderáció, a Szerb SZK és mindkét tartomány alkotmánya értelmében az autonóm tartomány a munkásosztály és valamennyi dolgozó hatalmán és öngazgatásán alapuló önkormányzati, szocialista öngazgatási demokratikus társadalmi-politikai közösség, amelyben a nemzetek és nemzetiségek dolgozói és polgárai szuverén jogaikat gyakorolják, ugyanúgy a köztársaságban is, ha ez a Szerb SZK alkotmányának meghatározása szerint a köztársaság — mint egész — dolgozóinak és polgárainak, nemzeteinek és nemzetiségeinek közös érdekeit szolgálja.

Az új alkotmányok az önkormányzatnak új értelmezést adtak. Föderatív alkotóelem szintjére emelve, de meghagyva a köztársaság keretében, a JSZSZK alkotmánya az autonóm tartomány egy új, eredeti politikai formáját képezte ki, amelyben föderatív és autonóm elemek keverednek. Az autonóm tartományok helyzete, amelyet alapjában véve az 1971. évi alkotmányfüggelékek határoztak meg, az új alkotmányos megoldásokkal még nyomatékosabb lett. Ugyanis a tartományok a föderáció alkotó elemeivé váltak. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy a legtöbb esetben

funkcióikat és a föderációhoz való viszonyukat tekintve, a tartomány és a köztársaság kiegyenlítődték.

Az autonóm tartományok alkotmányjogi helyzetét ma a JSZSZK alkotmányában (4. és 5. szakaszában) és a Szerb SZK alkotmányában (91. és 292. szakaszában) lefektetett elvek határozzák meg. Ezek:

1. a szocialista autonóm tartományok a munkásosztály és valamennyi dolgozó hatalmán és öngazgatásán alapuló sajátos nemzetiségi összetételű vagy más különlegességgel rendelkező társadalmi-politikai közösségek;

2. a tartományok a Szerb SZK államiságának összetevői és ezáltal különleges, önkormányzati összetevői a köztársaság és Jugoszlávia alkotmányrendszerének is;

3. a tartományok a föderalizmus alkotóelemei, tehát a JSZSZK-nak mint szövetségi államnak és globális közösségnek közvetlen alanyai;

4. a tartományoknak — alapjában véve — ugyanolyan funkciói vannak, mint a köztársaságnak, kivéve azokat a köztársaság — mint egész — érdekében álló jogokat és kötelezettségeket, amelyeket a köztársasági alkotmány a köztársaság funkciójaként jelölt meg;

5. a tartományoknak saját területük van, amely képviselőházuk hozzájárulása nélkül nem változtatható meg;

6. a tartományoknak saját alkotmányuk van, amely nem lehet ellentétben a köztársaság alkotmányával és összhangban kell lennie a JSZSZK alkotmányos elveivel;

7. a föderáció védi az autonóm tartományok alkotmányba foglalt jogait és kötelességeit.

A tartományok új alkotmányjogi helyzete valójában fejlődésük forradalmi folytonosságát jelzi. Egyúttal további lehetőséget nyújt politikai és gazdasági fejlődésük teljesebb kibontakozására, az öngazgatási viszonyok továbbfejlesztésére és gazdagabb tartalmat ad a nemzetek és nemzetiségek jogainak.

A tartományok új alkotmányjogi helyzetének megvalósítása elsőrendű, rendkívül összetett feladat, amely összehangolt eszmei-politikai tevékenységet kíván a szervezett társadalmi erőktől — élükön a kommunista szövetséggel —, valamint a szocialista szövetségtől, a szakszervezeti szövetségtől és más szervezetektől is. A kívánt eredmény eléréséhez feltétlenül szükséges a megfelelő társadalmi és öngazgatási szervek nagyfokú aktivitása is, mivel ezeknek e téren pontosan meghatározott jogaik és kötelességeik vannak.

Ezeken a lényeges tényeken kívül — amelyek a tartomány és a köztársaság között fennálló különbségekre mutatnak rá — vannak pontosan meghatározott kérdések, amelyekről a köztársaságban — mint egészben — döntenek. E kérdéseken kívül, mindazok a jogok és kötelességek, amelyeket a föderáció és a köztársaság alkotmánya a köztársaság részére biztosít, megilleti a tartományokat is.

Vajdaság SZAT — mint a jugoszláv föderáció alkotóeleme — fejlődése a munkásosztály vezető szerepe nélkül nem érhetett volna el ilyen

jelentős eredményeket. Az önkormányzat alkotmányjogi helyzetének teljes jogú elismeréséért folytatott harca során a munkásosztály tovább fejlesztette a nemzetek és nemzetiségek testvériségét és egységét, forradalmunk egyik legjelentősebb vívmányát. Az önkormányzat szocialista öngazgatási alkotmányos helyzetének a kiépítése és megvalósítása folyamán a munkásosztály elsajátította az államhatalom gyakorlását a heterogén etnikai struktúrákban. Ebben van az öngazgatású szocialista autonómiának — mint a szocialista öngazgatású föderalizmus alkotóelemének — az értelme.

Vajdaságban az első munkástanácsok bevezetésétől a mai napig a munkásosztály hatalmas erőt fejtett ki. Nem egészen három évtized alatt Vajdaság gyökeres változásokon ment át. A valamikori elmaradt mezőgazdasági területen a munkásosztály az iparban és a mezőgazdaságban is modern agráripari struktúrát épített ki. A küldöttrendszer bevezetésével a munkásosztály hatalma kiterjedt a termelőeszközökre és saját munkája eredményeire. Új lehetőségek és távlatok nyíltak az öngazgatású szocialista autonóm tartományi de mindenekelőtt a jugoszláv közösség kiépítésére.

A munkásosztály vezető szerepének érvényre jutása Vajdaság összetett etnikai struktúrájában mindig szoros összefüggésben állt saját belső egységével. Ezt a tézist a történelem gyakran megerősítette. Ugyanis a munkásosztály mindig csak saját egységéhez mérten tudta megvalósítani osztályérdekeit. A munkásosztály egysége sohasem volt és a jövőben sem lesz állandó határfokon. A munkásosztály osztályegysége mindig új feltételek között formálódik és új tartalommal gazdagodik. A társadalomtudományokra hárul az a feladat is, hogy kivizsgálják: milyen feltételek között érvényesíti érdekeit a munkásosztály a többnemzetiségű, összetett gazdasági struktúrájú közösségben.

Fordította: *Matkovičs József*

Jegyzetek

- ¹ Veljko Cvjetičanin: Klase i klasna struktura suvremenog društva. Savremena misao, Zagreb, 1974., 163. o.
- ² Dr. Jovan Miljuš: Osnovni faktori razvoja zaposlenosti u Vojvodini. Novi Sad, 1975., 58—59. o.
- ³ Uo. 19. o.
- ⁴ Edvard Kardelj: Sistem socijalističkog samoupravljanja u Jugoslaviji. Samoupravljanje u Jugoslaviji 1950—1976. Privredni pregled, Beograd, 1977., 9. o.
- ⁵ Uo. 15. o.
- ⁶ Dr. A. Fira: Ustavno-pravni razvitak autonomnih jedinica i njihova organizacija u SFRJ
- ⁷ Dr. J. Djordjević: Novi ustavni sistem. Savremena administracija, Beograd, 1964., 606. o.

- ⁸ Dr. A. Fira: Ustavno-pravni razvitak autonomnih jedinica i njihove organizacije u SFRJ, Autonomne jedinice u Jugoslaviji, Beograd, 1967. 51. o.
- ⁹ Dr. Melvinger: Ustavno-pravni i statutarni položaj autonomnih jedinica u Jugoslaviji. Autonomne pokrajine u Jugoslaviji. Beograd, 1967., 29. o.
- ¹⁰ Dr. D. Bilandžić—S. Tonković: Samoupravljanje 1950—1974. godine. Globus, Zagreb, 1974., 20. o.
- ¹¹ Zoran Vidaković: Položaj radničkog saveta u društveno-političkim i proizvodnim odnosima u preduzeću. Socijalizam 9/1965. szám, 1164. o.
- ¹² Dr. Jovan Djordjević: Višedimenzionalnost samoupravne prakse. Socijalizam, 1977/6., 1066. o.
- ¹³ E. Kardelj: Radnička klasa, samoupravljanje, naučno-tehnički progres. Beograd, 1969.
- ¹⁴ Uo. 68. o.

Rezime

Socijalističke autonomne pokrajine u funkciji ostvarivanja interesa radničke klase

Između socijalizma i radničke klase postoji čvrsta korelaciona veza. Kroz ovu vezu autor veoma studiozno ispituje i prati razvoj samoupravljanja u Jugoslaviji, počev od prvih samoupravnih oblika, koji se javljaju još u toku NOR-a i socijalističke revolucije, pa sve do sadašnje samoupravne socijalističke autonomije, — sa posebnim akcentom ovog razvoja u Vojvodini. Pri tome daje kritičku ocenu društveno-političkih i društveno-ekonomskih odnosa koji su bitno uticali na razvoj samoupravljanja i na formiranje oblika i sadržine autonomnih jedinica u pojedinim fazama društvenog razvitka.

Samoupravljanje predstavlja revolucionarni proces društvenog preobražaja, a autonomija je — posmatrano sa ustavnog stanovišta — svojevrsni oblik samoupravljanja. Proces nastanka i razvitka autonomnih jedinica uvek je predstavljao komponentu društveno-političkog sistema socijalističke Jugoslavije i njene federativne strukture i to kako sa stanovišta odgovarajućih ustavnih dokumenata, tako i iz aspekta ukupne politike KPJ, odnosno SKJ.

Za svaku etapu društvenog razvoja ukazano je na društvene snage a i na društvene protivurečnosti, koje su doprinele rađanju novih društvenih odnosa. Istaknuta je i sve značajnija uloga radničke klase svih naroda i narodnosti u tim društvenim zbivanjima. Na ovaj način u jednoj logičnoj povezanosti možemo pratiti razvoj samoupravljanja i preobražaj autonomnih jedinica: kroz period revolucionarnog etatizma odnosno državnog socijalizma do 1949. godine, zatim u fazi radničkog samoupravljanja od 1950. godine, pa u ustavnom sistemu od 1963. godine, zatim po ustavnim amandmanima iz 1967/68. godine odnosno ustavnih zakona autonomnih pokrajina iz 1969. godine, do sadašnjeg stanja po ustavnom režimu od 1974. godine.

Prema ustavnim dokumentima Federacije, SR Srbije i autonomnih pokrajina, koji su sada na snazi, autonomna pokrajina je: autonomna, socijalistička samoupravna demokratska društveno-politička zajednica zasnovana na vlasti i samoupravljanju radničke klase i radnih ljudi, u kojoj radni ljudi i građani ostvaruju svoja suverena prava. Ovakav ustavni položaj autonomnih pokrajina pruža dalje mogućnosti za njihov ukupni politički i ekonomski razvitak,

za dalje razvijanje samoupravnih odnosa i obezbeđuje sadržajno bogatije ostvarivanje prava naroda i narodnosti. A sve je to rezultat ogromne idejno-političke i stvaralačke snage naše radničke klase.

Résumée

Les régions socialistes autonomes dans la fonction de réalisation des intérêts de la classe ouvrière

Il existe liaison forte, corrélative entre le socialisme et la classe ouvrière. Par cette liaison l'auteur suit et examine très studieusement le progrès de l'autogestion en Yougoslavie, partant des premières formes de l'autogestion qui se manifestaient déjà dans la Guerre de libération national et dans la révolution socialiste, jusqu' à l'autonomie autogestionnaire socialiste actuelle, avec un accent particulier sur le progrès en Voïvodine. Prés de cela, il donne le jugement critique des relations socio-politiques, socio-économiques qui avait une influence décisive sur la formation de l'aspect et de sujet des unités autonomes dans les phases particulières du progrès sociale.

L' autogestion représente le processus révolutionnaire de transformation sociale et l'autonomie est, de l'aspect constitutionnel une forme spécifique de l'autogestion. Le processus de la naissance et du progrès des unités autonomes représentait toujours la composante de système socio-politique de Yougoslavie socialiste et de sa structure fédérative, comme des aspects des documents constitutionnels ainsi que des aspects de la politique global de Partie communiste de Yougoslavie et de L'Association des communistes de Yougoslavie.

Pour chaque étapes de progrès sociale on a relevé des forces sociales et des contradictions sociales, qui étaient les causes de naissance des nouvelles relations sociales. On a met en relief le rôle de la classe ouvrière toujours plus important de tous les peuples et nationalités dans ces événements sociales. De cette façon dans une relation logique on peut suivre le progrès de l'autogestion et de transformation des unités autonomes: par la période de l'étatisme révolutionnaire, c'-à-d socialisme de l'Etat jusqu'à 1949, puis dans la phase de l'autogestion ouvrière jusqu'à 1950 dans le système constitutionnel de 1963, puis par les amendements de constitution de 1967/68, ou bien Les lois constitutionnels des régions autonomes de 1969, jusqu'à l'état actuel de régime constitutionnel de 1974.

Par les documents constitutionnels de la Fédération, de la République socialiste de Serbie et des régions autonomes qui sont en vigueur à présent, la région autonome est: une communauté socio-politique autonome, socialiste autogestionnaire démocratique, fondée sur le pouvoir et sur l'autogestion de la classe ouvrière et des hommes travailleurs où les ouvriers et les citoyens réalisent leurs droits souverains.

De telle situation constitutionnel, des régions autonomes offre les possibilités ultérieures pour le progrès politique-économique total, pour le développement suivant des relations autogestionnaires, et assure la réalisation substantielle plus riche de droits des peuples et nationalités. Tout cela et le résultat de vastes forces créatrices idéologique-politique de notre classe ouvrière.